

OSMANLI TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİNDE YER ALAN OKÇULUK TERİMLERİ

Hanifi VURAL^{1*+}

¹ Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

*hvural@fsm.edu.tr

+ORCID: 0000-0003-2187-7402

Öz- Gerek insanlık tarihinde gerekse Türk tarihinde çok eski bir geçmişe sahip olan okçuluk geleneğine ait bilgi ve tecrübe, hemen her dönemde yazının tanınmış olduğu imkânlar doğrultusunda kayıtlara geçmiş, sonraki nesillere daha çok bu yolla aktarılmıştır. Türk dili ile yazılmış en eski eserlerden itibaren okçuluk sporunun, ok ve yayın izlerine rastlamak bizde bu geleneğin kadim bir kültürel ve sportif faaliyet olduğunu ortaya koymaktadır. Tarihsel sözlükler; dilin, yazıya geçirilmiş metinlerin söz varlığını temsil etmesi bakımından bazı tematik ve tarihsel araştırmalara malzeme vermeleri bakımından önemli bir görev üstlenirler. Bu bağlamda Türk okçuluk terimlerinin ele alınması alana katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler- Ok, yay, okçuluk sporu, Türk okçuluğu, Osmanlı Türkçesi sözlükleri.

ARCHERY TERMS IN OTTOMAN TURKISH DICTIONARIES

Abstract – The knowledge and experience of the archery tradition, which has a very old history in both human and Turkish history, was recorded in the direction of the opportunities provided by the writing in almost every period, and was transferred to the next generations in this way. From the earliest works brought to the body in Turkish language, to come across traces of arrows and broadcast of archery sports reveals that this tradition is an ancient cultural and sportive activity. Historical dictionaries; they undertake an important task in terms of giving material to some thematic and historical research in order to represent the vocabulary of written texts. We believe that this also applies to Turkish archery terms.

Keywords – Arrow, bow, archery sport, Turkish archery, Ottoman Turkish dictionaries.

GİRİŞ

"Okçuluğun insanlık tarihinin en eski çağlarına kadar inen uzun bir geçmişi vardır. Basit el baltalarından sonra, ok ve yayla ilgili buluntular ilk defa Geç- Paleolitik çağda (M. Ö. 35000-10000) yeni bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Çakmak taşından yapılmış en erken ok uçları Doğu-İspanya'da (Parpello, Valencia) bulunmuştur; Solutrean döneme (M. Ö. 17000-15000) aittirler. Magdalenian dönemde (M. Ö. 15000-8300) ve onu izleyen Mesolitik çağda (M. Ö. 8300-25000) ise yontulup cilalanmış çakmak taşından ok uçlarının, kültür gelişmelerini hesaba alarak bollukta, bütün eski dünyaya yayıldıklarını görmekteyiz" (Yücel, 1999:9).

"Bilinen en eski yay buluntusu Mesolitik çağa, buzullar sonrası Maglemosian kültür (M. Ö. 6800-5000) çevresine girmektedir. 150 cm boyunda, karaağaçtan yapılmış ve kabza yeri inceltilmiş olan bu yay C. 14 analizine göre M. Ö. 5000 tarihlidir" (Yücel, 1999:9). Bu buluntuların yanı sıra mağara resimleri de okçuluk tarihine ışık tutmaktadır.

"Asya'da ok ve yayla ilgili en eski buluntular Kuzey-Doğuda ve Sibiry'a'da ele geçmiştir. Bunlar okçuluk tarihinde önemli bir evrime işaret etmektedirler. Avrupa ve Kuzey Afrika'da prehistorik dönemden beri kullanılan yaylar, tek parça ağaçtan yapıyorken Asya yaylarında kompozit bir yapı ile karşılaşmaktayız (Yücel, 1999:10)". Kompozit yay tasarım prensipleri, Orta Asya ve Orta Doğu'nun çeşitli bölgelerinde birbirinden bağımsız olarak M.Ö. üçüncü bin yılda ortaya çıkmıştır. (McEwen ve d., 1991). Ancak ilk kompozit yayların yapısı hakkında elimizde yeterli bilgi mevcut değildir.

Başlangıçta avlanmak amacıyla kullanıldığı düşünülen ok ve yay ilerleyen dönemlerde önemli bir savaş aracı olmuştur. Orduların zafer kazanması ve bir toplumun başka bir topluma üstünlük kurması süvarilerinin ve atlı okçu birliklerinin maharetiyle eşdeğer seviyeye ulaşmıştır. Ok ve yay kullanımının bu derece önem kazanması savaş sporları ve eğitimi açısından da okçuluğun toplum hayatında önemli bir yer edinmesini sağlamıştır.

"Tarih, bize, insanların taş devrinde ok ve yay kullandıklarını göstermektedir. Spor ve savaş aracı olarak kullanılan oklar on beşinci yüzyılda yerini yeni ve ateşli silahlara terk etmiştir. Bu döneme gelinceye kadar yay, en baş silah olarak önemini yüzyıllar boyu sürdürmüştür (Ayanoglu, 1974:11)". Özellikle Osmanlı döneminde harp, menzil ve av okçuluğu son derece ilgi görmektedir. İnebahtı deniz savaşıdan sonra savaş okçuluğuna olan ilgi azalmış, menzil okçuluğu öne çıkmıştır.

Günümüzde ise okçuluk artık bir spor dalı ve otantik bir avlanma aracı olarak varlığını sürdürmektedir.

Türklerde Okçuluk

Hiçbir savaş aracı Türklerin tarihinde ok ve yay kadar önemi haiz olmamış ve onlar kadar anlam taşımamıştır. Devrinin en üstün silahı olma özelliği dışında ok ve yay İslamiyet öncesinde Türkler için siyasi olduğu kadar, kutsallık arz eden bir alet de olmuştur. 634 yılına ait bir Çin kaydında şu bilgiler mevcuttur:

"Aniden onun (İşbara'nın) ülkesi on boya bölündü. Her boy bir kişi tarafından idare ediliyordu. Unvanları "on şad" idi. Her şad'a bir ok sunuldu. Bu sebeple isimlerine on ok dendi. Aynı zamanda on ok sağ ve sol olmak üzere iki yan gruba ayrıldı. Bir tarafa beş ok yerleştirildi. Onun sol tarafındaki gruba beş Tuo-lu (liu) boyu dendi ki beş büyük çorluk halinde tesis edilmişler, bir çor bir ok idare ediyordu. Onun sağ tarafındaki grubun unvanı beş Nu-shih-pi idi ve

beş büyük erkinlik şeklinde tesis edilmişlerdi. Bir erkin bir ok idare ediyordu. Hepsinin tek unvanı On Ok idi. Bundan sonra bir ok bir boy olarak kendini ilan etti. Büyük okun başı büyük başbuğ oldu. Beş Tuo-lu boyu Sui-ye'nin doğusunda beş Nu-shih-pi boyu Sui-ye'nin (Tokmak) batısında ikamet ederdi. Kendilerine on kabile boyu unvanını verdiler." (Taşağıl, 1999: 1, 93)

Oğuz Kağan Destanı'nda Türklerin yaşama biçiminin hemen her alanına dair bilgilere rastlamak mümkündür. Bu önemli destanda Türklerde ok-boy ilişkisine yer verildiğini, boylara ayrışmanın ok ile ilişkilendirildiğini görmekteyiz:

"Ondan sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırtdı ve: "Benim gönlüm avlanmak istiyor, ihtiyar olduğum için benim artık cesaretim yoktur: Kün, Ay ve Yultuz, doğu tarafına sizler gidin: Kök, Tağ ve Tengiz, sizler de batı tarafına gidin" dedi. Ondan sonra üçü doğu tarafta, üçü de batı tarafına gittiler. Kün, Ay ve Yultuz çok av ve çok kuş, avladuktan sonra, yolda bir altın yay buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler. Sağ yanda Boz-oklar oturdu; sol yanda Üç-Oklar oturdu, Kırk gün, kırk gece yediler. İçtiler sevindiler. Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu üleştirip verdi... (Bang-Rahmeti, 1936: 30-33)

"Eski kaynaklarda, bazı doğulu toplumlar okçu kavimler diye anılırlar. Daha çok eski Batılı tarihçilerin barbar saydıkları topluluklara verdikleri bu adın sınırları, bugüne kadar açıkça belirlenmiş değildir. Hangi çeşit kavimlere, niçin bu ad verilmişti? İskitler, Herodot'un tanımı ile okçu kavimdirler. Batı ve Yakın-Doğu Hıristiyan tarihçileri Hunları ve Avarları, daha sonra Moğolları, Türkleri ve Tatarları da zaman zaman böyle anarlar" (Yücel, 1999:1).

Adı anılan toplumlar aralarındaki bütün farklara rağmen okçu kavim ortak paydasında toplanmışlardır. Nitekim Orta Asya kavimlerini tek bayrak altında toplayan Asya Hun İmparatorluğu devrinde, Mete Han tarafından Çin İmparatorluğu'na gönderilen mektupta Hun Birliği "Yay Çeken Kavimler" olarak vasfedilmiştir. Ok ve yay; kolay kurulum taşınması, başlıca geçim kaynağı olan avcılıkta kullanılması ve savunma aracı olması açısından göçebe olarak yaşayan bu toplumların hayatında önemli bir yer tutar.

Ok ve yay bunların dışında önemli bir manevi kültür ögesi olarak da benimsenmiştir. Türklerde ok ve yayın manevi kültür ögesi olarak benimsenmesiyle ok ve yay eski Türk yurtlarından Orta Doğu ve Orta Avrupa'ya kadar uzanan bir coğrafyaya yayılmış ve kurulan farklı Türk Devletlerinde birer kültür unsuru olarak varlığını devam ettirmiştir (Göksu, 2018:56).

"Türk'ün silahı, atı ve koşum takımları ile ilgili her şeyi yanında bulunur. Türk, hızla koşan at üzerinde dört yana ok atar. Türk'ün ömrünün yarısından fazlası atın üzerinde geçer, Türk hem çoban hem veteriner hem süvari hem cengâverdir. Hulâsa, bir Türk başlı başına bir millettir (Eliaçık, 2013:150)".

"Türkler Hz. Âdem'den sonra ilk defa ok yapıp atanın İsfendiyar isimli bir Türk olduğuna inanırlardı. İbrahim Hakkı Konyalı, Arap yazar Nüveyri'nin "Nihayetü'l-Ereb Fî Fünûni'l-Edep" isimli eserini kaynak göstererek bu bilgiyi vermektedir (Özkafa, 2018:1643)".

Türklerde savaş ve savaşçılık toplum hayatında önemli bir yer tuttuğu için tarih boyunca birçok din değişikliğine rağmen Türk toplumu yeni girdiği din dairesinde savaşçılık özelliklerini yitirmemiş ve bu özellikleri dini temelle de desteklenmiştir. Kullanmış oldukları silahlar dini bir anlam kazanmasının yanı sıra bazı törenlerde ritüel ve sembol olarak da kullanılmıştır. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında defnedilen kişilerin kişisel eşyaları, atları

ve savaş aletleri de ölen kişilerle beraber gömülmekte ve gömülen bu savaş aletleri arasında ok ve yay da bulunmaktadır.

Şaman törenlerinde çeşitli silahların, özellikle okun bir sembol ve ritüel olarak kullanıldığı bilinmektedir. Yine şamanların ok ve yay vasıtasıyla göğe uçtuklarına, şaman ile gök arasında bağlantı kurduklarına inandıkları, okun davet anlamından hareketle, hastayı kurtarmak amacıyla ruhlardan yardım dilemek manasında ok kullandıkları ve kötü ruhlardan korunmak için göğe doğru ok attıkları bilinmektedir (Göksu, 2018:99).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte savaş ve savaşçılık mefumu yeni bir şekil kazanmıştır. Bu konuda Kur'an ayetleri ve Hz. Muhammed'in hadisleri cihadı yani Allah ve din uğruna savaşmayı teşvik edip bu uğurda ölenleri cennetle müjdelemiştir. Bu durum savaş ve savaşçılık olgusuna yeni bir boyut kazandırmıştır.

"İslami kaynaklara göre ok ve yay, ilk defa Hz. Adem'e verilmiştir. Ancak özellikle okçuluk, güreş, ata binme vb. savaş sporlarını destekleyen peygamber, Hz. Muhammed olmuştur. Ok ve yayın dini nitelikleri ve ok atmanın faziletlerini anlatan 40 kadar hadisin mevcudiyeti bilinmektedir. İslamiyet öncesi var olan ok, yay ve at ile ilgili kutsal kavramlar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hadisleri ile desteklenince daha da ilgi görmüş, bu konuyla ilgili tercüme ve telif eserler yazılmıştır (Gürgendereli, 2015:1316)".

"Selçuklu Emiri Tülû Bey'in 1200'lü yıllarda yazdırdığı "Hülâsa fi İlm-i Remy" isimli kitapta yer alıp daha sonra birçok Osmanlı kavşnamesinde kullanılmış olan rivayete göre; Yüce Allah, Hz. Âdem'i yaratıp Cennet'ten dünyaya gönderdiğinde ona tarım ve ziraat yapmayı öğretti, O da tarlalarını ekti, fakat tarlalarına kuşlar musallat olunca Allah'a şikâyetinde bulundu. Cenab-ı Hakk bizzat Cebrail (a.s.)'ı gönderdi ve Cebrail (a.s.), Hz. Âdem (a.s.)'a ok ve yay yapıp atmayı öğretti (Bozkurt, 2007:333)".

"Kur'an-ı Kerim'de, Enfal suresinin 17. ayeti atıcılık (ramy) ile ilgili olup şu şekildedir: "(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu). Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir." Bu âyet, esasen Bedir Savaşı ile ilgili olarak nazil olmuş bir âyettir. Burada, insanlar savaş esnasında düşmanları tarafından öldürülmüş olsalar bile esasında canı alanın Allah olduğu (ölüm meleşinin de Allah'ın emriyle hareket ettiği) vurgulanmaktadır. Ayrıca, Allah yolunda cihad edenlerin bizzat Allah tarafından destekleneceğine de işaret vardır. Çünkü atıcı oku attığı zaman onun hedefe ulaşması ve düşmana isabet etmesi Allah'ın yardımıdır. Ancak bununla birlikte kula düşen, önceden bu işin talimini yapmaktır. Oku ve yayı tabiat kanunları mucibince en güzel şekilde imal etmek, usûlüne göre defaatle atış talimleri yapmak ve nihayet düşman karşısında Besmele ile veyahut "Yâ Hakk" diyerek oku fırlatmaktır. Bütün bu tedbirler sebepleri yerine getirmeye matuf olup başarıda ve isabette istikrar için gereklidir" (Özkafa, 2018:1644). Bu referanslar Türk okçuluğunun gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Türk dilinin ve kültürünün başyapıtları arasında yer alan; Orhun Abideleri, Divanü Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig ve Dede Korkut gibi eserlerin muhtevalarında da ok, yay ve Türklerin okçulukta maharetleri konularına değinilmektedir.

Okçuluğun Dil Cephesi

Türk sporu ve kültür hayatı bakımından oldukça önemli olan okçuluğun tarihî süreçte dile yansımalarını izlemek için ilk elden bakılacak eserlerin başında sözlükler gelir.

Bilindiği gibi Türk sözlükçülüğünün temelini Kaşgarlı Mahmud'un eseri Divanü Lügati't-Türk oluşturmaktadır. Bu eseri, Kıpçak, Çağatay ve Osmanlı saharlarında yazılan genel veya tematik sözlükler takip etmiştir. Tanzimat'a kadar ortaya konan eserlerde Arap sözlükçülüğünün yöntemi kullanılmış, Tanzimat Döneminden sonra hazırlanan sözlüklerde ise hazırlananlarda ise Batı sözlükçülük prensipleri esas alınmıştır.

Aslında Divanü Lügati't-Türk'ten başlayarak Türk Dil Kurumu tarafından sık sık güncellenen Büyük Türkçe Sözlük'e kadar dilimizde yazılmış olan bütün Türkçe sözlüklerin ve okçulukla ilgili eserlerin taranması ile külliyetli bir sözlük çalışması en ideal olanıdır. Bu çalışmamızda bir makale çerçevesinde taramış olduğumuz sözlüklerde elde ettiğimiz veriyi tanıklı olarak sunmayı hedefledik. Bu yolla da hangi sözün hangi sözlüklerde geçtiğini gösterme yoluyla okçuluk tarihimizin seyri hakkında genel bir fikir vermesini istedik. Taranan sözlüklerde bazı madde başları altında terimi kapsayan örnek metinler, yazıda ilgili terimin açıklamasından hemen sonra verildi.

Taranan sözlükler

AHT : Ahter-i Kebir – Ahterî Mustafa Efendi

BUR : Burhân-ı Katı – Mütercim Âsım Efendi

FD : Osmanlıca Ansiklopedik Sözlük – Ferit Devellioğlu

KAM : Kamus-ı Osmânî – Mehmed Salahi

KT : Kamus-ı Türkî – Şemsettin Sami

LL : Lehcet'ül-Lügat - Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi

LC : Lügat-ı Cûdî – İbrahim Cûdî Efendi

LN : Lügat-ı Naci – Muallim Naci

MÜN : Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye - William James

Redhouse El-İngilizî

MÜK : Mükemmel Osmanlı Lügati - Faik Reşad, Ali

Nazima

OTS : Osmanlı Türkçesi Sözlüğü – Mustafa Nihat Özön

RTK : Resimli Türkçe Kamus – Raif Necdet Kestelli

VLD : Türk Dili Lügati-Veled Çelebi

YTL : Yeni Türkçe Lügat Mehmet Bahaettin Toven

Okçuluk Terimleri

acs (Ar.): Yay tutamağı. (AHT)

ağulu ok : Eskiden zehire bulan ok demiri (VLD)

"Pend-i rakibe uyub atar gamzesi okun

Bilir ki câna pek eser eder ağulu ok"

Gedâî

agzef (Ar.): Kalın tüylü ok. (AHT)

âmâç (Far.): Hedef üzerine ok ve kurşun atmak için dikilen tahta.

(AHT- BUR- MÜN-YTL)

âmâc-gâh (Far.): Ok hedefinin bulunduğu yer. (YTL)

amûc (Ar.): Atıldıktan sonra nişana doğru varmayan, eğri giden ok.

(AHT)

âreş (Far.): İranlı meşhur bir kemânkeş. (BUR)

atse (Ar.): Okun çıkardığı ses. (OTS)

"Çarh etti dimağımı muattar

Berk eyledi atseyi mükerrer."

Şeyh Galip

azmâyîş (Far.): Yalnız ihtiyar okçuların kullandığı bir çeşit ok. (FD)

bağır : Yay bağı, yayın iç yüzü. (LEH)

teber-bârân (Far.): Ok yağdırma. (LEH)

başak : Okun sivri demirli ucu, temren. (VLD)

"Başak üstide talaşkan kibi mezra degdeler

Deşt-i aşkın ara uşşâkıla peykân talaşurmin"

Nevâyî

başaklı : Başak şeklindeki ok. (LEH-KAM-VLD)
 bekûk (Far.): Ok nişanesi. (BUR)
 belâlek (Far.): bkz. belârek
 belârek (Far.): Ok mahfazası, temreni.(FD) bkz. belâlek
 belik : Ok kuburu.(VLD)
 "Demren elmas ok kamış kayın semer
 Tolu kılmişlar *belik* sine kemer"
 Câmâsb
 berg-i bîd (Far.): Söğüt yaprağına benzeyen bir çeşit ok temrenidir.
 (BUR-FD)
 betkîş (Far.): Ok mahfazası, okluk, atılacak oklar içine konulup
 omuza alınan mahfaza, (BUR)
 beylek (Far.): Çatal temrenli ok. (BUR)
 bîd-berg (Far.): Söğüt yaprağına benzeyen bir çeşit ok temreni.
 (BUR)
 bile (Far.): "Kesme" denilen küçük bahçıvan beli şeklindeki ok
 temreni. (BUR- FD)
 bilek (Far.): Çatal temrenli bir çeşit ok. (BUR-FD)
 bilik : Ok koyacak kap. (VLD)
 birşâk (Ar.): Ok atmak. (AHT)
 birşık (Ar.): Aynı hizadan atılan ok. (AHT)
 bundukiyye (Ar.): Tatar oku. (FD)
 burcâs (Far.): Ok nişanesi. (BUR)
 buta, bûta (Far.): Ok nişanı, nişane. (VLD-BUR)
 ca'be (Ar.): Ok kuburu, tirkeş. (OTS-KAM-FD-AHT)
 "Derhal bazuya kemanların alıp *ca'be*lerin
 meydana döküp ok atmaya meşgul oldular."
 Naîmâ
 cavmak : Ok nişandan şaşmak. (LEH-KAM-VLD)
 cerh (Far.): Bir yay çeşidi. (BUR)
 cıvı : Okların gıcirtısı, hışırtısı. (VLD) bkz. cici
 civi : bkz. cıvı
 cûleh (Far.): Sadak, ok kabı. (BUR)
 cürre-bâz (Far.): Hızla uçan ok. (MÜN-FD)
 çekâve-gâh (Far.):Yay tuncu. (BUR)
 çarh (Far.): Ok yayı. (FD)
 çarh-zen (Far.): Oluklu ok kullanan. (FD)
 çeğirdemek : Ok kirişi vızıldamak. (VLD) bkz. çeğremek
 çeğremek : bkz. çeğirdemek
 çengâl (Far.): Ok nişanesi, hedef. (BUR)
 çenirdemek : Çenremek, çıtırdamak, vızlamak, ok kirişi vızıldamak,
 tıkırdamak, tıngırdamak gibi bir şey içinde ses
 çıkarmak. (LEH)
 çerh-endâz (Far.): Mancınık ile taş veya ok atan. (LHC- MÜN-OTS)
 çevlek : Tirkeş. (VLD)
 çile (Far.): Yay kirişi. (BUR-FD-KAM-LEH-LN-MÜN-OTS-VLD-
 YTL)
 çing (Far.): Mızrak ve ok yelmanı. (BUR)
 çivdirmek :Oku hedeften şaşırtmak, isabet ettirmemek. (KAM-
 VLD)
 çivmek : Ok hedeften şaşmak, çivdirmek. (LEH-KAM-VLD)
 çöğelmek : Çökmek, çömelmek, ok atacak surette vaziyet almak.
 (VLD)
 "Yürün, çerinüzi geyürün, üyümege koman, şöyle idün kim irt
 olıcak çerinüz donanmış olsun, saflar çekilmiş olup çarh yaylarını
 kuranlar *çöğelmış* olsun didi" (Şâm).
 dâbir (Ar.): Nişandan geçen ok. (AHT)
 dâl (Far.): Kanatlarından oka yelek yapılan bir kuş. (BUR)
 dâlif (Ar.): Nişandan beri düşen ok. (AHT)
 dem-ı gûsâle (Far.): Temresi buzağı dişi şeklinde kemikten yapılan
 bir ok. (BUR)
 dijâhenc (Far.): Zenberek oku. (BUR)
 efûk (Ar.): Gezi ufanmış ok. (AHT)
 ehza' (Ar.): Tirkeş içinde geriye kalan ok. (AHT)

ekazz (Ar.): Yeleksiz olan ok. (AHT)
 emlat (Ar.): Yeleği olmayan ok. (AHT)
 emrat (Ar.): Yeleksiz ok. (AHT)
 endâz (Far.): Ok atıcı, ok atan (LC-RTK-OTS-KAM-LN)
 eshâm (Ar.): Sehm'ler, oklar. (MÜK- MÜN-FD)
 etbâ (Far.): Ok. (BUR)
 evtâr (Ar.): Yay ve keman kirişleri, saz telleri. (LEH-MÜK-MÜN)
 ezlâm (Ar.): Zelemler, kumar okları, yeleksiz oklar. (OTS-LEH-FD)
 faşâfeş (Far.): Atılan okun havada çıkardığı ses. (FD-BUR-RTK-
 OTS-LN)
 feşâfeş-i tîr (Far.): Okun sesi. 2. Hışıltı, şıpırtı, fıısırtı. (FD)
 fecvâ' (Ar.): Kirişi çıkmış olan yay. (AHT)
 feyâl (Far.): Çatal temrenli ok. (BUR)
 feylek (Far.): Çatal temrenli ok. (BUR)
 fûk (Ar.): Ok gezi. (AHT)
 fukût (Ar.): Ok gezi. (AHT)
 garaz (Ar.): Ok atılan nişan.. (AHT)
 garb (Ar.): Atıldıktan sonra bulunmayan ok. (AHT)
 gedelec (Far.): Ok kuburu. (LL)
 gedeliç (Far.): Yivli, büyük ok kuburu, kenâne. (LEH-KT-VLD)
 geybe (Far.): Ok kuburu. (BUR)
 geybur (Far.): Bir tür yassı ok temreni. (BUR)
 gez (Far.): İlgin ağacından kısa talim oku. (LL-OTS-BUR-LEH-FD-
 VLD-KT-MÜN)
 gezlemek : Okun ucunu kirişe takmak. (LEH)
 girzîn (Far.): Temrenli ok. (BUR)
 gulmer (Far.): Kesme tabir olunan ok temreni. (BUR)
 güşâd vermek : Yay çekip atmak. (MÜK)
 hadeng (Far.): Ok. (RTK-LEH-VLD-FD-OTS-MÜK-LC-KAM-
 MÜN)
 hamtar (Ar.): Yay kirişi. (AHT)
 hanîret (Ar.): Kirişi olmayan yay. (AHT)
 harâbî, harâbiyyet (Ar.): Okun, nişanın önüne vurarak sıçrayıp
 nişana isabet etmesi. (FD)
 hasûb (Ar.): Kirişini atmış olan yay. (AHT)
 hatyet (Ar.): Küçük ok, temrensiz ok. (AHT)
 hazvet (Ar.): Navek oku denilen üçük ok. (AHT)
 hedef (Ar.): Ok atan yay. (AHT)
 hevle (Far.): Ok konulan kubur. (BUR)
 hısb (Ar.): Yay sesi. (AHT)
 husbânet (Ar.): Küçük ok, navek. (AHT)
 huzyet (Ar.): Küçük ok, navek. (AHT)
 rînbâbet (Ar.): Yay başına bağladıkları ince kayış. (AHT)
 inhina (Ar.): 1. Eğilme, eğrilme. 2. Yay biçimine girme. (FD-OTS)
 "İnhinâ tavk-i esaretten girândır boynuma."
 Tevfik Fikret
 irem (Ar.): Ok veya kurşun atılan nişan tahtası (FD)
 irtimâ' (Ar.): Ok atışmak. (AHT-FD-MÜK)
 iştiham (Ar.): Okla fâla bakma. (OTS)
 istikvas (Ar.): Yay gibi eğilip iki kat olma. (FD-OTS)
 işhâs (Ar.): Okun nişanın üstünden geçmesi. (AHT)
 izhak (Ar.): Oku nişandan ayırma. (OTS)
 kâb (Ar.): Yayın kabzasıyla başı arasındaki mesafe. (AHT-KAM-
 MÜN-VLD)
 kabza almak: Ok atıcılık ilminde şeyhten, üstattan; İstanbul'da
 Okmeydanı'nda okçular şeyhinden el almak.
 (VLD)
 kâdir-endâz (Far.): Usta okçu. (BUR)
 kahz (Ar.): Ok atmak ve sıçramak. (AHT)
 kârin (Ar.): Kılıcı ve oku olan.(AHT)
 kavis-nâme (Ar.Far.): Okçuluk ve okçular hakkında yazılan eser.
 (FD)

kavs (Ar.): Ok atan yay. (AHT-LEH-MÜK-OTS)
«Oklar siham-i kavs-i kazadan nigan verir
Peykân-i tîr ise ecel-i nagehan olur.» Neff

kavsî (Ar.): Yayla ilgili; yay biçiminde olan. (FD-KAM-OTS)
Kavs-nâme (Ar.Far.): Kemânkeş Bosnalı Mustafa Efendi'nin ok,
okçuluk ve okçulara dair yazdığı eser. (FD)

kavvâs (Ar.): Ok yapan, okçu. (FD-MÜK-YTL-OTS-KAM-LEH)
kazz (Ar.): Ok yeleşini kesmek. (AHT)
kebâde (Far.): Kepaze, gevşek talim oku (MÜK-VLD).
kebâde-keş (Far.): Talim yayım çeken, ok atma talimini yapan veya
bu ta'lîme hevesli bulunan [kimse]. (FD)
kebâde-keşî (Far.): Eğitim yayını çekme, ok atmaya hevesli olma.
(FD)

kemân (Far.): 1. Yay. 2. Keman. 3. Yayı andırır her şey. (BUR-LC-
FD-KAM-LEH-MÜN-LN-OTS-RTK-YTL-VLD)
"İnsilâh-ı cism idüp olsam enîn
Bir kemân târında itsem istitâr
Zahma zen oldukça bir dest-i hazîn
Eylesem erbâb-ı 'ışkı nâle-kâr"
Tâhirü'l-Mevlevî

kemân-dân (Far.): 1. Yay zarfı, ok kuburu. 2. Keman kutusu. (FD)
kemân-dâr (Far.): Yay tutucu. (FD-OTS)
"Bir kemân-dârız ki zehr-âlûddur peykânımız."
Rûhî

kemâne (Far.): Yay. (BUR)
kemân-ger (Far.): Yay [ok atmaya yarayan] yapan sanatkâr.
(FD)

kemân-gîr (Far.): Usta ok atıcı. (BUR-FD)
kemân-keş (Far.): Yay kullanılıp ok atan adam, kavvâs. (LC-FD-
KAM-LEH-MÜK-MÜN-OTS-VLD-YTL)

kemân-keşî (Far.): Ok atıcılık. (FD)
kenân (Ar.): Okluklar, ok kılıfları, tirkeşler, sadaklar, ok kubluları.
(FD)

kenâne (Ar.): Okluk, tîrkeş. (AHT-FD-LEH-MÜK)
kepâde-keş (Far.): Okçuluğa yeni başlayan. (FD)
kepaze (Far.): Gevşek, talim oku. (LEH-LL)

kesme : Bel gibi yassı ve büyücek bir tür ok temreni. (VLD)
kezmek : Oku yayın kirişine takıp kurmak (VLD)
kıdah (Ar.): Yeleksiz ve temrensiz ok (AHT)

kıtr (Ar.): Nişan oku. (AHT)
kiriş : Yay germeye yarayan lâstikli bağ. (LEH-VLD)
kiş : Ok mahfazası. (VLD)

koğuş oku : Çekre oku da denilen ağaç okluk. (VLD)
kubur : Ok çantası, sadak. (KAM-LEH-LHC-VLD)
kurban : Ok, kemânî mahfazası. (VLD)

kurman : Ok mahfazası, tîrkeş. (VLD)
kutbet (Ar.): Nişan okunun temreni (AHT)
kuzz (Ar.): Yeleksiz oklar. (AHT)

küttâb (Ar.): Başı yuvarlak küçük ok. (AHT)
ma'ces (Ar.): Yay kabzası. (AHT)
mî'râz (Ar.): Sepkün dedikleri yeleksiz, uzun ok. (AHT)

mığlât (Ar.): Ok (AHT)
mıkves (Ar.): Yay koydukları kap (AHT)
mincâb (Ar.): Kirişi ve naslı olmayan ok. (AHT).

mirmât (Ar.): Nişan oku. (AHT-MÜK)
mirrîh (Ar.): Yeleksiz ok. (AHT)
mirsâl (Ar.): Küçük ok. (AHT)

mukas'al (Ar.): İyi yonulmadık ok. (AHT)
münâzale(t) (Ar.): atışmak (AHT)
mürûk (Ar.): Ok nişanın öte tarafına geçip çıkmak. (AHT-MÜN)

nab' (Ar.): Ok yapımında kullanılan bir ağaç. (AHT)
neşem (Ar.): Ok yapımında kullanılan bir ağaç. (AHT)
nâbil (Ar.): Ok düzücü (AHT)

nâkır (Ar.): Nişana isabet eden ok. (AHT-MÜK-LN-RTK)
nasl (Ar.): Ok temreni. (FD-LC-MÜK-LN-OTS-RTK-YTL)

nâvek (Far.): Ok. (BUR-FD-KAM-MÜN-LN-OTS-RTK-YTL)

Amâde iken âh gibi nâvek-i dildüz
Kadir mi felek geçmege pirâmenimizden.

Nâbî

nâvek-endâz (Far.): Ok atıcı, okçu. (FD-OTS-YTL)

nâvek-endâzî (Far.): Ok atıcılık. (FD)

navekiye (Far.): Okluk.(OTS)

"Uzun nibal ve navekiye kullanıp."

Naîmâ

nazl (Ar.): Ok atmak (AHT)

nebbâl (Ar.): Okçu, ok yapıp satan. (LC-FD-LN-OTS-RTK)

nebl (Ar.): 1. Ok yapmak. 2. Ok. (AHT-LC-FD-MÜN-LN-OTS-
RTK)

neçis (Ar.): Ok nişanı, hedef. (AHT)

nemûk (Far.): Ok nişanesi, pota. (BUR)

neşâbet (Ar.): Okçuluk sanatı. (AHT-FD-MÜK)

neşâbet (Ar.): 1. Okçu, ok yapan. 2. Ok atan. (FD-MÜK-MÜN)

nevâtır (Ar.): Kirişi kesik yay. (AHT)

nibâl (Ar.): Oklar. (LC-FD-MÜK-MÜN-LN-OTS-RTK)

nîm-ling (Far.): Sadak, yay kabı. (BUR)

nisâl (Ar.): Temrenler, ok, kargı gibi şeylerin uçlarındaki sivri
demirler.(FD-LN)

nişân (Far.): Ok hedefi. (BUR-LEHC-MÜN-LN-RTK-VLD)

"Öldüğüme kayırmazam ey kaşları kemân

Gamzen okına ben ölicecek kim diler nişân"

Necâtî

nûk (Far.): Okun ucu, temren. (FD)

nüşâb (Ar.): Oklar. (FD-MNÖ-OTS)

nüşabe (Ar.): Temrenli ok. (FD-LEH-MÜK-OTS-RTK)

nüşâbet bi'z-zam (Ar.): Uzağa atılan ok. (AHT)

nüşâb (Ar.): Oklar, sehmler, tîrler. (MÜN)

nüşşâbe (Ar.): Ağaçtan yapılmış olan ok. (MÜN)

ok : Yayla atılan ucu sivri demirden arkası tüy şeklinde düz, ince ve
kısa değnek. (LEH-LHC-RTK-YTL-KAM-VLD)

"Ciger-güşe ayagina batan hâr

Ata cânına eyler ok gibi kâr"

Hamdî

okarmak : bkz. oklamak.

ok atımı : Okun katedebileceği mesafe, menzil. (KAM)

okçu : Ok yapan ve satan. (KAM-LEH-RTK-VLD)

ok gezlemek : Oku kemandaki yerine sokmak. (VLD)

oklamak : Ok atmak, ok fırlamak. (KAM-LEH-RTK-VLD) bkz.
okarmak.

okluk : Ok kuburu, torbası. (KAM-RTK-VLD)

ok meydanı : Okla nişan vurmaya özgü eğitim meydanı. (KAM)

ok yaydan çıkmak : İş işten geçmek. (KAM)

ok yemek : Okla yaralanmak. (KAM)

ötgün : Müessir, delip geçen keskin ok, bıçak, iğne.(VLD)

"Ağ yilliklü ötgün ohdan kaykımayan"

Dede Korkut

peşrev (Far.): Binyüzcüler, yanî yalnız binyüz gezlik menzil
atışlarına katılan kemankeşlerin kullandığı bir
çeşit ok. (FD)

peykân (Far.): Ok temreni. (LC-FD-KAM-LEH-MÜK-MÜN-LN-
OTSORTK-YTL)

pîle (Far.): Ok temreni. (BUR)

pirankı : Havaya fırlatılan, hızla dönerek havada kaybolan bir
çeşit ok. (LEH-VLD)

porsuk ardıç : Yay yapılan ağaç. (KAM, LHC, LC, VLD)

pute (Far.): Ok atışlarında dikilen nişan tahtası, pota. (LL-OTS)

<p>“Âteş-i aşka yananlar gıll ü gışten pâk olur Putede kaal olmayınca sîm ü zer bulmaz ayar.” anunî</p> <p>râmî (Ar.): Remy edici, okçu, atıcı. (FD-LEH) remy (Ar.): Ok atmak (AHT) reyş (Ar.): Ok yeleklenmek (AHT) rışk (Ar.): Atılan ok. (AHT) rimâyet (Ar.): Ok, kurşun gibi şeyleri atmada mahir olma, atıcılık. (FD-KAM-LEH-MÜK-OTS-RTK) rûd (Far.): Yay kirişi. (BUR, LC) sadak (Moğ.): Ok kuburu. (VLD) sâhib-i menzil (Ar.Far.): Eskiden ok atışlarında birincilik alarak, oku düşürdüğü yere kendi adına kitabe diktiren atıcı. (FD) segzen (Far.): Bir tür küçük ok. (BUR) sehm (Ar.): 1. Ok. 2. Hisse. (AHT-BUR-LC-FD-KAM-LEH-MÜK-LN-OTS-RTK-YTL)</p> <p>“Hadise derhal tebdil-i kıyafet eder, güya her tarafından bir <i>sehm-i tehlike</i> görünür.” Cenap Şehabettin</p> <p>sehm-i sâib (Ar.Far.): Hedefe ulaşan ok. (FD) sehmî (Ar.): Okla ilgili, okumsu, oksu. (FD) selcem (Ar.): Uzun temrenli ok. (AHT) semend (Far.): Temrenli ok. (BUR) ser-bîle (Far.): Yassı ve büyük ok temreni. (BUR) sinâret (Ar.): Yay kabzası. (AHT) sihâm (Ar.): Oklar. (AHT-BUR-LC-FD-KAM-LEH-MÜK-LN-OTS-RTK-YTL) sirvet (Ar.): Küçük ok. (AHT) siryet (Ar.): Küçük ok. (AHT) siyet (Ar.): Yay başı. (AHT) sûfâr (Far.): Ok gezi. (BUR-LC-FD-LEH-MÜK-OTS) sûlta (Ar.): Uzun ok. (AHT) şârim (Ar.): Ucu yarık ok. (AHT) şast (Far.): Okçuların baş parmaklarına taktıkları yüksük. (OTS-VLD)</p> <p>“Ashâb-ı garaz bizden uzak olduğu yegdür Düşmez yere zira okumuz, sâhib-i <i>şastuz</i>” Ruhî-i Bağdâdî</p> <p>şeft (Far.): Tir-keş, okdanlık. (MÜN) şegâ (Far.): Ok konulan kubur. (BUR) şegâh (Far.): Ok konulan kubur. (BUR) şeniz (Far.): Ok atan yay. (BUR) şest (Far.): bkz. şast</p> <p>“Tîr-i gamzen öldürür bin âşıkı Kimde vardır ey kemân-ebri bu <i>şest</i>.” Kanunî</p> <p>Şeyhü'l-meydân (Ar.): Okçular tekkesinin başında bulunan kimsenin unvanı. (FD) şiv (Far.): Ok atan yay. (BUR) şiz (Far.): Yay. (BUR) şûgâ (Far.): Tirkeş, okluk. (BUR) şundile (Far.): Dallarından ok ve yay yapılan ağaç. (BUR) tahr (Ar.): Oku uzağa giden yay. (AHT) tâli' (Ar.): Nişangâhın arkasına düşen ok. (FD) talim oku : Talim etmeye ve nişan vurmaya özgü ok. (KAM) Tatar oku : Tatarlara özgü zemberekli ok. (KAM)</p>	<p>Tevtîr (Ar.): Yay kurma. (FD-LEH-MÜK) K tefvîk (Ar.): 1. Okçulukta, yayın sol el ile yukarıya kaldırılması. 2.Oka gez etmek ve okun gezini yayın kirişine koymak. (AHT-FD)</p> <p>temren : Ok ve mızrak demiri. (LEH-LHC) temûk (Far.): Tabla ve pota denilen ok nişangâhı. (BUR) tenâzül (Ar.): Birbiri ile oklaşmak. (AHT) tenfîz (Ar.): Oku tırnağına ilmek ve sıçratmak. (AHT) teride (Far.): Koğuş oku. (BUR) terkeş (Far.): bkz. tîr-keş (BUR-LC-FD-KAM-OTS)</p> <p>“Yine bu tîr bana kendi terkeşimdir.” Nabi</p> <p>ternâs (Ar.): Ok atıldığında yay kirişinin çenremesi ve sesi. (BUR) teryîş (Ar.): Ok yelekleme. (AHT) tıkn (Ar.): İyi ok atıcı ve hazık, zeyrek kimse. (AHT) tîr (Far.): Ok. (AHT-BUR-LC-FD-KAM-LEH-MÜK-LN-OTS-RTK-YTL)</p> <p>“Çekenler sûret-i müjân-ı yâri tîre çeksinler” Nevres tîr-bârân (Far.): Ok yağdırın. (FD) tîr-dân (Far.): Ok kabı, okluk. (FD-MÜK-MÜN) tîr-endâz (Far.): Ok atıcı, kemankeş. (FD-MÜK-MÜN-OTS-RTK) tîr-endâzân (Far.): Ok atıcılar, ok atanlar. (FD) tîr-endâzî (Far.): Okçuluk, kemankeşlik, ok atmak. (FD-MÜN-OTS) tîr-gerân (Far.): Ok yapan sanatkârlar. (FD) tîr-gerî (Far.): Ok yapma işi, ok yapıcılık. (FD) tîr-keş (Far.): Ok kabı, okluk, kuburluk, sadak. (BUR-FD-KAM-LEH-LN-OTS-VLD) tîr-zen (Far.): Ok çalan, ok atan, kemankeş. (FD-MÜK-MÜN-OTS) tîr-zenân (Far.): Ok vuranlar, okçular. (FD) tîrdân (Far.): Okluk. (KAM-OTS) tîre-ger (Far.): Ok yapan san'atkâr. (FD) tiraverd (Far.): Cenk oku. (OTS)</p> <p>“Kemânı kaşların attıkça müjân okların diller Yürür mânend <i>tiraverd</i> gâhi rast gâhi gec.” Nailî</p> <p>tîr-keş (Far.): Ok mahfazası, okluk. (LEH-RTK-OTS-VLD) tomar oku : Yeleksiz, temrensiz, ucu yumru ok. (VLD) toz : Yayın tutup çekilecek yeri. (VLD)</p> <p>“Bir ag <i>tozlu</i> katı yay aldılar.” Dede Korkut</p> <p>Kemân-ı fitneye <i>toz</i> itdi miskîn Ki meftûn ola andan nice miskîn Hamdî</p> <p>tuj (Far.): Yay tozu. (BUR) tuhtnâr (Far.): Teke oku da denilen bir ok çeşidi. (BUR) tûz (Far.): bk. tuj. (BUR) tûze (Far.): bk. tuj. (BUR) vakkas (Ar.): Savaşçı. okçu. (OTS) veter (Ar.): Yay çilesi, kiriş. (LC-FD-KAM-MÜK-OTS-RTK) yâsic (Far.): Temrenli ok. (BUR) yasmak/yatsamak : (Gergin şeyi) gevşetmek: oku atıp yayı yasmak [galatı asmak]. (KAM-LEH-VLD) "Geldi irdi rûyma kara haber gibi tıraş Ey dirigâ atdı okın <i>yasdı</i> yayın göz ü kaş" Hayrefî</p>
---	---

yay : Ok atmaya yarayan alet, keman. (KAM-LEH-LHC-RTK-VLD)

"Hakkın görmek dilersen kibriyâsın
Riyânın sı okın yas kibr (ya) sını"

Ruşenî

"Yay gerindikçe süner oldu ok
Cân ecel gibi sunar oldu ok"

Degdi kiriş itdi sadâ-yı hazîn
Pek çekene uz atana aferîn

Ok çekilür dırnaga denlü dolar
Zıl ulaşırmaga dırnak çalar

Olmasadı arada mani-i nişân
Bir adım olaydı iki cihân

Kirişini bir kezin ötdürse yay
Atıla penbe gibi nice alay"

Necâfî

yay tozu : Ok gizlenen düz yeri. (VLD)

yeglig (Far.): Temrenli ok. (BUR)

yek-endâz (Far.): İnce temrenli küçük veya çatal temrenli bir çeşit ok. (BUR-FD-MÛN-LN)

yeleklemek : Okun kuyruğuna tüy takmak. (KAM-LEH-VLD)

zâhîf (Ar.): Nişandan beri düşen ok. (AHT)

zeban-i gâv (Far.): Sığır dili gibi yassı bir çeşit ok temreni. (BUR)

zecûm (Ar.): Yumuşak yay. (AHT)

zelem (Ar.): Yeleksiz ok. (AHT-FD-MÛN-OTS)

zemharet (Ar.): İnce uzun ok. (AHT)

zer-gerdân (Far.): Bir ok çeşidi. (FD)

zırh-dûz (Far.): Zırhı delip geçen bir ok çeşidi. (FD)

zih (Far.): Kiriş, yay kirişi. (LC-FD-LEH-MÛK-LN-OTS-RTK)

zih-gîr (Far.): Ok atanların parmaklarına geçirdikleri halka, yüzük. (FD-OTS)

"Sîmden yokas ki engüştüne zih-gîr takıp
Pehlivan-i felek eyler heves-i tîr u kemân."

Fâzıl

zubet (Ar.): Kılıcın ve okun ağzı, kenarı. (AHT)

zuc (Far.): Temreni kemikten veya boynuzdan yapılmış olan bir ok çeşidi. (BUR)

zuhâr (Ar.): Ok yeleği. (AHT)

zücc (Ar.): Ok temreni. (AHT)

SONUÇ

Yukarıda verilen listede toplam 279 adet okçuluk terimi yer almaktadır. Bunların 117 tanesi Farsça, 116 tanesi Arapça, 42 tanesi Türkçe (15 tanesi basit, 17 tanesi türemiş, 10 tanesi de birleşik), 3 tanesi Arapça + Farsça ve 1 tanesi de Moğolcadır. Bazı terimler taramış olduğumuz on dört lügatin birçoğunda geçmektedir. Bunlar; çile (9 sözlükte), gez (8), hedeng (9), kemankeş (9), ok (6), sehîm (11), sihâm (11), tîr (11) ve tîr-keş (8) terimleridir. Osmanlı Türkçesi için hazırlanmış olan sözlükler daha çok Arapçadan, Farsçadan alınmış kelimelerin Türkçe karşılıklarını verme maksadıyla hazırlandıkları için tabii olarak bunlarda Türkçe madde başlarına yer verilmemiştir. Dolayısıyla sözlüklerde okçulukla ilgili terimler de yoğunluklu olarak Arapça ve Farsça olanlardan oluşmaktadır. Nitekim Türkçe terimler madde başı olarak Türkçe kelimelere de yer veren son dönem sözlüklerinde yer almaktadır.

Bu kadar külliyetli bir söz varlığının, millî sporumuz olan okçuluğun Türk kültür hayatındaki yerini işaretlemesi hatta ortaya koyması bakımından önemli oldukları açıktır. Sözlüklerimiz de bu önemi belgelemeleri yönleriyle göz ardı edilemez tarihî birer kaynak mevkiindedirler.

KAYNAKÇA

- Ayanoğlu, İsmail Fazıl.(1974), *Ok Meydanı ve Okçuluk Tarihi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Nebi. (2007), “Ok”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 33, İstanbul.
- Bang W.-R. Rahmeti (1936), *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Eliaçık, M., Tarihçi Atâ'nın Atçılık ile İlgili Eseri: Tuhfetü'l-Fârisîn Fî-Ahvâli Huyûli'l-Mücâhidîn. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, p. 149-156*, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5335> ISSN: 149-156, Ankara-Turkey, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2018.
- Göksu, Erkan (2009), “Ok ve Yayın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyeti Anlayışındaki Yeri”, www.kemankeş.com
- (2018), *Okla Yükselen Millet-Türklerde Ok ve Okçuluk*, Okçular Vakfı, İstanbul.
- Gürgendereli, Rıfat, Bir Okçuluk Risâlesi: Kavsnâme, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/8Spring2015, p. 1313-1324* DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8270> ISSN: 1308-2140, Ankara-Turkey, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2018.
- Kemankeş Mustafa, *Kavsnâme*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail kısmı, No: 559.
- McEwen, E., R. Miller, and C. Bergman, (1991), Early bow design and construction. *Scientific American* .
- Özkafa, Fatih (2018), Okçuluk ve Hat Sanatı, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, C.7, S.3.
- Yücel, Ünsal (1999), Türk Okçuluğu, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

EXTENDED ABSTRACT

Each of the sports branches found in the world today came into being at different times and in different geographies. Of course, this is also the case for archery sport. The knowledge and experience of the archery tradition, which has a very old history in both human history and Turkish history, has been recorded in line with the possibilities of writing in almost every period, and has been transferred to the next generations in this way. The transformation of the experienced knowledge transferred within the framework of the master-apprentice relationship into texts has given this sport branch the opportunity to develop and become widespread in the future. The bow and arrow, which were thought to be used for hunting in the beginning, became an important war tool in the later periods. The victory of armies and the superiority of one society over another have reached the level of skill of their cavalry and mounted archers. The importance of the use of bow and arrow has made archery an important place in the life of society in terms of war sports and education.

War and warrior have an important place in the social life of Turks. Although Turks have changed many religions throughout history, they have not neglected the tools of a lively life, which is one of the important channels of their cultural codes, and have carried into the future by developing them. The weapons they used gained a religious meaning beyond meeting the needs of daily life, and were also used as rituals and symbols in some ceremonies. Even the relationships with such tools and equipment are not limited to their lives on earth. Personal belongings, horses and war tools of people buried in pre-Islamic Turkish societies are also buried together with the deceased, and among these buried war tools are arrows and bows. It is known that various weapons, especially the arrow, were used as a symbol and ritual in shaman ceremonies. It is also known that shamans fly to the sky by means of arrows and bows, they believe that they establish a connection between the shaman and the sky, using arrows to ask for help from the spirits in order to save the sick, and shoot arrows towards the sky to protect them from evil spirits. It is possible to see the traces of all these cultural elements, in other words arrow and bow, archery sport which is an ancient cultural and sportive activity, from the oldest works written in Turkish language in almost every period. Historical dictionaries undertake an important task in terms of the language representing the vocabulary of texts written down and providing materials for some thematic and historical studies. Dictionaries are among the first sources to be looked at in order to observe the reflections of archery, which is very important in terms of Turkish sports and cultural life, in the historical process.

As it is known, the basis of Turkish lexicography is the *Divanu Lügati't-Turk*, the work of Kaşgarlı Mahmud. This work was followed by general or thematic dictionaries written in Kıpçak, Chagatay and Ottoman fields. The method of Arabic lexicography was used in the works presented until the Tanzimat period, and the Western lexicography principles were used in the dictionaries prepared after the Tanzimat Period.

In fact, a comprehensive dictionary study is the most ideal by examining all Turkish dictionaries and archery works written in our language, starting from *Divanu Lügati't-Turk* to the Great Turkish Dictionary, which is frequently updated by the Turkish Language Association. Here, within the framework of an article, terms related to archery in dictionaries written in Ottoman Turkish were compiled and given. The dictionaries examined for this purpose and their authors are as follows:

Ahter-i Kebir – Ahterî Mustafa Efendi
Burhân-ı Katı – Mütercim Âsım Efendi
Osmanlıca Ansiklopedik Sözlük – Ferit Devellioğlu
Kamus-ı Osmânî – Mehmed Salahi
Kamus-ı Türkî – Şemsettin Sami
LLehçet'ül-Lügat - Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi
Lügat-ı Cûdî – İbrahim Cûdî Efendi
Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye - William James Redhouse El-İngilizî
Mükemmel Osmanlı Lügatı - Faik Reşad, Ali Nazima
Osmanlı Türkçesi Sözlüğü – Mustafa Nihat Özön
Resimli Türkçe Kamus – Raif Necdet Kestelli
Türk Dili Lügati-Veled Çelebi
Yeni Türkçe Lügat Mehmet Bahaettin Toven

There are a total of 279 archery terms in these scanned dictionaries. 117 of them are Persian, 116 of them are Arabic, 42 of them are Turkish (15 of them are simple, 17 of them are derived, 10 of them are combined), 3 of them are Arabic + Persian and 1 of them are Mongolian. Some terms appear in many of the fourteen dictionaries we have scanned. These terms are çile (in 9 dictionaries), gez (8), hedeng (9), kemankeş (9), ok (6), sehm (11), sihâm (11), tîr (11) and tîr-kes (8). Since the dictionaries prepared for Ottoman Turkish are mostly prepared with the aim of giving Turkish equivalents of the words taken from Arabic and Persian, naturally, Turkish clauses are not included in them. Therefore, terms related to archery in dictionaries are mostly composed of Arabic and Persian terms. As a matter of fact, Turkish terms are included in recent dictionaries that include Turkish words as per item.

It is clear that such a profound vocabulary is important in terms of marking and revealing the place of archery, our national sport, in Turkish cultural life. Our dictionaries are also a historical source that cannot be ignored in terms of documenting this importance.